

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пламен Александров Панайотов

относно дисертационния труд на тема **„Съдебно усмотрение при определяне на наказанието”** от Милена Бориславова Рангелова за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, специалност Наказателно право

1. Кандидат за придобиване на образователната и научна степен „доктор” е Милена Бориславова Рангелова, магистър по право на СУ „Св. Кл. Охридски” от 1997 г. След спечелен конкурс през същата година за кратък период е асистент по наказателно право в Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. В края на 1997 г. е назначена за младши съдия в Окръжен съд – Пловдив. От 1998 г. последователно е съдия в Районен съд – Пловдив, в Окръжен съд – Пловдив и понастоящем в Апелативен съд – Пловдив. Вече повече от двадесет години е съдия по наказателни дела.

През целия период на практическата си дейност Милена Рангелова запазва интереса си към придобиването на допълнителни квалификации и поддържането на висока теоретична подготовка в областта на материалното и процесуалното наказателно право. Участва в множество научни семинари и дистанционни обучения по актуални проблеми на наказателното законодателство и практиката по неговото прилагане. Това ѝ позволява да участва ефективно в: подготовката на становища за приемане на тълкувателни решения на ОСНК на ВКС; провеждането на дискусии по проекти за законодателни промени; проверките относно организацията на работата в районните и окръжните съдилища; обучението на младши съдии, както и в работата на конкурсни комисии за избор на младши и на районни съдии.

От м. февруари 2017 г. Милена Рангелова е докторант на самостоятелна подготовка в Нов български университет. От м. април 2018 г. е отчислена с право на защита.

2. Представената дисертация на тема „Съдебно усмотрение при определяне на наказанието” е в обем от 312 страници. Трудът се характеризира със структура, включваща увод, три глави и заключение. Приложен е и списък на използваната литература.

В увода докторантката очертава предмета и обосновава основната цел на изследването – след системен и задълбочен анализ на правилата относно определяне на наказанието да се направят такива предложения *de lege ferenda*, които без да отнемат възможността да се определи наказанието съобразно особеностите на конкретния случай, да уточнят пределите на съдебното усмотрение /с. 6-7/.

Изложението по първата глава е посветено най-напред на същността на съдебното усмотрение. Изясняването ѝ предполага анализ и оценка на различни гледни точки. Подчертава се, че при дефиниране на същността на съдебното усмотрение следва да се излиза от необходимостта строго да се съблюдава принципа на законност. В този смисъл съдебното усмотрение не може да се използва по целесъобразност за подмяна на законовите положения. Необходимостта от това уточнение произтича от анализа на практиката на редица районни съдилища от последните години. Въз основа на този анализ се стига до извод, че понякога съдебното усмотрение е израз на недооценяване на ролята на законодателя при определяне на наказанието за сметка на целесъобразността /с. 17-18/. По-нататък авторката систематизира онези разпоредби от българския НК, които пряко или косвено имат отношение към съдебното усмотрение при определяне на наказанието. Подчертава се, че на него не се отделя необходимото внимание в основополагащата за тази материя разпоредба по чл. 54, ал. 1 от НК. Като възможен пример за българския законодател в тази насока се сочи разпоредбата на чл. 76 от Римския статут на Международния

наказателен съд /с. 18-23/. След това докторантката разсъждава върху допустимостта и необходимостта от уточняване на пределите на съдебното усмотрение. И в двата разисквани аспекта тя аргументира положителна позиция. Същата се базира не само на теоретичен анализ на различни схващания по темата, но и на оценката на противоречива съдебна практика относно наказването на аналогични случаи. Като допълнителен аргумент е посочено фактическото приравняване на наложените наказания за престъпления от даден вид, които се квалифицират по основния и по по-тежко наказуемите му състави. Ето защо се приема, че същественият въпрос относно съдебното усмотрение не е дали то има право на съществуване, а този относно подходящите способи за нормиране на неговите граници /с. 42/. В последващото изложение се стига и до тяхното обобщено формулиране. Според докторантката най-съществените сред тях са: а/ намаляване на обхвата на относителната определеност на предвидените в закона санкции, когато те не съответстват на тежестта на съответните престъпления; б/ балансиране на санкциите по основните и квалифицираните състави на отделните видове престъпления; в/ регламентиране на понятието за съдебно усмотрение; г/ обособяване на допълнителни принципи относно определяне на наказанието; д/ типизирано очертаване в закона на някои смекчаващи и отегчаващи обстоятелства; е/ приемане на правила за конкретизиране на степента на участие на смекчаващите и отегчаващите обстоятелства при формиране на съдебното усмотрение /с. 54-55/. В тази връзка се обръща внимание и на особеностите на процесите, свързани с диференциация и индивидуализация на наказателната отговорност и на наказанията, както и на взаимодействието между тях /с. 55-66/.

Втората глава е посветена на проблемите относно смекчаващите и отегчаващите обстоятелства. Най-напред се изяснява тяхната същност и в тази връзка - тяхното предназначение. На тази основа впоследствие се навеждат убедителни аргументи, че те не следва да се обозначават като:

смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства, смекчаващи и отегчаващи обществената опасност обстоятелства, смекчаващи и отегчаващи отговорността обстоятелства. Изтъква се, че би съответствало на тяхната същност и предназначение те да се назовават като смекчаващи и отегчаващи наказанието обстоятелства. В обобщение на тази част от изследването се предлага определянето им като: тези фактически обстоятелства от обективен и субективен характер, които способстват за формиране на съдебното усмотрение при определяне на наказанието, като показват конкретната степен на обществена опасност на деянието или дееца или характеризират само личността на дееца, при което смекчаващите – безусловно, а отегчаващите – ако са били съзнавани от него /с. 80-86/.

По-нататък докторантката разглежда индивидуализацията на наказателната отговорност като комплексен институт на наказателното право, който включва общите и специалните правила за определяне на наказанието, критериите за формиране на съдебното усмотрение и принципите за определяне на наказанието. След анализ на правилата, посветени на определяне на наказанието, вниманието се концентрира върху критериите за формиране на съдебното усмотрение. Застъпена е тезата, че те са два – степен на обществена опасност на деянието и на дееца и – личността на дееца, извън обществената ѝ опасност /с. 89 и сл./. Разгледано е и съотношението на посочените правила и критерии с принципите за определяне на наказанието. Приема се, че това са принципите на справедливостта, законността, хуманизма, вината и равенството. Сред тях с особено значение се откроява този на справедливостта. Подчертава се, че той се конкретизира и реализира с помощта на останалите принципи /с. 134-145/. В края на втората глава са разгледани класификации на смекчаващите и отегчаващите обстоятелства съобразно различни критерии. Приема се, че практически най-добре ориентирана е класификацията, според която се обособяват следните три

групи: а/ смекчаващи обстоятелства, които влияят съществено на степента на обществена опасност на деянието или на дееца, както и на съдебното усмотрение; и отегчаващи обстоятелства, които влияят съществено на степента на обществена опасност на деянието и на дееца, както и на съдебното усмотрение; б/ смекчаващи обстоятелства, които влияят относително по-слабо на степента на обществена опасност на деянието или на дееца, както и на съдебното усмотрение; и отегчаващи обстоятелства, които влияят относително по-слабо на степента на обществена опасност на деянието или на дееца, както и на съдебното усмотрение; в/ смекчаващи обстоятелства, които са външни на деянието и са свързани само с личността на дееца. Същевременно се пояснява, че по-нататък в хода на изследването обстоятелствата от първата класификационна група ще бъдат означавани като такива с надмощно влияние върху съдебното усмотрение, обстоятелствата от втората класификационна група – като такива с обикновено влияние върху съдебното усмотрение, а обстоятелствата от третата класификационна група – като допълнително влияещи за формиране на съдебното усмотрение /с. 150-154/.

Глава трета е посветена най-напред на изследване на различни законодателни решения и на вземане на отношение по различни теоретични схващания относно правното регулиране на пределите на съдебното усмотрение. Разгледана е съответната уредба според наказателните кодекси на множество държави - Австрия, Азербайджан, Албания, Аржентина, Беларус, Грузия, Дания, Естония, Испания, Италия, Казахстан, Киргистан, Китай, Литва, Молдова, Монголия, Полша, Румъния, Русия, Сан-Марино, САЩ, Таджикистан, Турция, Узбекистан, Украйна, ФРГ, Холандия, Швейцария, Швеция, Япония /с. 155-185/. Впоследствие се пристъпва към конкретен анализ и оценка на правното значение при формиране на съдебното усмотрение на различните категории смекчаващи и отегчаващи обстоятелства въз основа на възприетото и посочено по-горе тяхно деление /с. 203 и сл./.

В края на третата глава и в заключението на дисертационния труд докторантката обобщава своите предложения *de lege ferenda* и систематизира основните изводи от осъщественото изследване /с. 303-312/.

По темата на дисертационния труд Милена Рангелова е автор на четири публикации в авторитетни научни издания.

3. Основното достойнство на рецензирания труд е, че не само са очертани проблемите, но е осъществено необходимото изследване и са аргументирани съответните изводи по тема, която е от ключово значение за наказателното право и за неговото прилагане. Докторантката е обосновала разбирането си, че законовото уточняване на пределите на съдебното усмотрение при определяне на наказанието ще способства за увеличаване на доверието в българския съд. Независимо от отношението към защитаваните от нея тези, специално следва да се подчертае, че изследването се отличава със своята системност, добросъвестност и задълбоченост. Анализът се базира на тълкуването на разпоредби не само от националното право. Наред с това са проучени законодателните решения по предмета на изследването и в множество други държави. За качеството на работата способства и съчетаното използване на правнологическия, сравнителноправния и историческия методи на изследване. За практическото значение на труда допринася и широкообхватния анализ на практиката не само на ВКС /ВС/, но и на районните, окръжните и апелативните съдилища /с. 18, с. 27 и сл., с. 104, с. 110, с. 112, с. 127, с. 219, с. 226, с. 235, с. 237, с. 249, с. 252, с. 265, с. 283 и др./.

Дисертацията се характеризира и с конкретни приносни моменти, част от които са следните:

- очертано е понятието за съдебно усмотрение /с. 7 и сл./;
- съпоставително са разгледани съдебното усмотрение и съдебното убеждение /с. 8-15/;

- посочени са случаите, при които понастоящем в българския НК е налице известно нормиране на пределите на съдебното усмотрение като са предвидени смекчаващи обстоятелства със задължителна сила при определяне на наказанието /с. 21-22/;

- изяснена е правната природа на смекчаващите и отегчаващите обстоятелства /с. 57, с. 84 и сл., с. 120 и сл./;

- систематизирани и анализирани са обстоятелствата, които характеризират личността на дееца /с. 125 и сл./;

- изразена е подкрепа за разбирането относно необходимостта в чл. 54, ал. 1 от НК да се говори за обстоятелства, свързани с личността на дееца, а не само за тези, свързани със степента на обществената му опасност /с. 133-134/;

- основателно са критикувани становищата, които подкрепят използването на количествени критерии за формиране и прилагане на съдебното усмотрение /с. 189-190/;

- систематизирани са предимствата от приемането на норми, в които изрично да се посочат някои смекчаващи и отегчаващи обстоятелства /с. 191 и сл./;

- смекчаващите и отегчаващите обстоятелства са разгледани съпоставително с квалифициращите и привилегироващите обстоятелства /с. 195 и сл./;

- очертани са смекчаващи и отегчаващи обстоятелства, които не могат да бъдат нормативно обособени /с. 267 и сл./;

- направени са обосновани с оглед тезите на докторантката предложения *de lege ferenda* /с. 303-306/.

4. Към представения за публична защита дисертационен труд могат да бъдат направени и някои бележки, които докторантката би могла да вземе предвид при евентуалното му отпечатване:

- от прецизиране се нуждае текстът, според който „основание за възникване на наказателна отговорност е осъществяване на състава на

даден вид престъпление, чиито признаци са изрично предвидени в норма от особената част на НК“ /с. 5/. Известно е, че дадено деяние може да е съставомерно, но въпреки това да не е престъпно /чл. 9, ал. 2 от НК/. Значението на посочената разпоредба се отчита и от докторантката, макар и в друг контекст /с. 85/;

- би могло да се прецизира и изложението относно обществената опасност /с. 97/. То крие риск от недоразумение при съпоставително разглеждане на обществената опасност и наказателната противоправност;

- необходимо е в по-голяма степен да се синхронизира изложението относно значението на разпоредбата по чл. 11, ал. 5 от НК /съответно на с. 118 и на с. 140/.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Считам, че предложеният дисертационен труд отговаря на всички изисквания, посочени в Закона за развитието на академичния състав в Република България, поради което давам положително заключение и предлагам да бъде присъдена на Милена Бориславова Рангелова образователната и научна степен „доктор“.

гр. София
юни 2018 г.

Рецензент:

/проф. д-р Пламен Панайотов/